

TÁRSASÁGI SZERZŐDÉS

SOCIETAS

A *societas* KÉT VAGY TÖBB SZEMÉLY TÁRSULÁSA EGY MEGENGEDETT GAZDASÁGI CÉLRA, KÖZÖS NYERESÉGRE ÉS VESZTESÉGRE.

A társasági szerződés is konszenzuális, egyenlően kétoldalú, *bonae fidei contractus*, amely formátlanul jön létre. Gaius a következő lényeges elemeit emeli ki (Gai. 3, 144-150):

Társaságot vagy az egész vagyonunkra szoktunk kötni, vagy csak valamilyen egyetlen ügyletre, pl. rabszolgák adásvételére. Nagyon nehéz kérdés volt, hogy vajon létre lehet-e úgy létrehozni társaságot, hogy valaki nagyobb részben hasznot húz, kisebb részben viseli a kárt. Ezt Q. Mucius a társaság természete ellenére érvényesnek tekintette. De Ser. Sulpicius, akinek aztán győzött az álláspontja, úgy vélte, hogy úgy is lehet kötni társaságot, mint mondotta olyan módon is, hogy valaki semmiféle kárért sem felel, de a haszonból részesedik, föltéve, hogy a közreműködése olyan értékesnek látszik, hogy méltányos őt ezzel a kikötéssel bevenni a társaságba. Elfogadott, hogy úgy is lehet társaságot kötni, hogy az egyik pénzt visz be, a másik nem visz be, és mégis közös közöttük a haszon; gyakran ugyanis valakinek a munkája pénzzel ér fel. Az biztos, hogy ha a haszonban és a kárban való részesedésről semmiféle megállapodás sem jött létre közöttük, a nyereség és a veszteség egyenlő részekben oszlik meg közöttük. Ha azonban csak az egyikre határozták meg a részesedés arányát, pl. a nyereségre, a másik vonatkozásában azonban ezt elmulasztották, akkor abban a részben is, amelyről nem rendelkeztek, hasonlóan részesednek ...¹

Gaius nem is említi, hogy a társaság is **KONSZENZUÁLIS** szerződés, azaz a felek közti egyező akaratnyilvánítással jön létre.

Azonnal a *consensus* tartalma szerint differenciál: a középpontban az a kérdés áll, hogy a felek a megengedett gazdasági tevékenységet (kereskedelmi, ipari, mezőgazdasági stb.) milyen arányok szerint megosztott vagyonközösséggel kívánják megvalósítani.

A társaság lényegéhez tartozik, hogy a felek egy közös „számlát” nyitnak, vagyoni betéteket raknak be a közös számlára, ebből fedezik a kiadásokat, veszteségeket, ide folyik be a közös bevétel, és a végén elszámolnak egymással.

---

¹ Brósz Róbert fordítása alapján.

Gaius számára is az jelenti a legfontosabb jogi problémát, hogy milyen arányban viseljék a felek a veszteségeket, és milyen arányban részesüljenek a nyereségből.

A társasági szerződés **LÉTREJÖHETETT** a felek kölcsönös jelenlétében tett szóbeli akaratnyilvánítás formájában, vagy írásbeli akaratkijelentés (*epistula*), vagy követ útján is létrejöhet.

A *societas* fajtáit Gaius és Paulus definíciója alapján csoportosítja:

EGY KONKRÉT ÜGY ellátására (*unius rei*),

közös KERESKEDELMELI VAGY IPARI TEVÉKENYSÉG folytatására (*negotiationis*),

a társak MINDEN KERESŐ TEVÉKENYSÉGGEL szerzett vagyonára (*s. quaestus*)

a társak MINDEN, AKÁR INGYENESEN SZERZETT VAGYONÁRA is kiterjedő (*omnium bonorum*).

Gaius külön társasági típusként kezeli az **ADÓK BEHAJTÁSÁRA ALAKULT TÁRSASÁGOKAT**; ezek jogilag a közjog és a magánjog határán mozogtak (*vectigalis*, D. 44, 7, 2).

Kétségtelen, hogy a *publicani* sajátos, állami érdekeket képviselő tevékenysége számos *lex specialis* meghozatalához vezetett, ami a magánjog és a közjog határára sodorta ezt a társasági formát.

A társasági szerződés lényege, hogy a társak között egy közös ügy, valamilyen közös üzleti tevékenység létrehozására kerül sor, amelynek hasznain osztoznak, illetve **A GAZDASÁGI TEVÉKENYSÉG ANYAGI KOCKÁZATÁT** közösen viselik.

OKIRATI GYAKORLAT

A viaszos táblákon és papiruszokon fennmaradt társasági szerződések mutatják, hogy a *socii* általában határozott időre léptek társasági viszonyba, és szerződésileg rögzítették, hogy melyik társ mivel járul hozzá a közös gazdasági cél megvalósításához.

A kisemberek közti rövid irórtamra kötött társasági tevékenységre érdekes példával szolgál egy dáciai okirat (FIRA III Nr. 157, Deusura, Kr.u. 167. március 28.):

Cassius Frontinus és Julius Alexander zálogkölcsönököt folyósító társaság létesítésére úgy szerződtek Pudens és Polio consulsága évének december 23. napjától a legközelebbi év március 28-ig terjedő időre, hogy bármit szereznek ebben a társaságban, bármilyen haszon vagy kár keletkezik, kötelesek azon egyenlő arányban osztozni. Ebbe a társaságba Julius Alexander készpénzben, illetőleg terményben ötszáz dénárt vitt be, míg Cassius Palumbus ügyvivő rabszolgája Secundus kettőszázhatvanhét dénárt ... Alburnusban fog tartozni. Ha valaki ebben a társaságban csalárdul jár el, és ezt rábi-

zonyítják, minden *asra* (rézpénzre) egy dénárt ... minden dénárra pedig 20 dénárt ... köteles a másoknak megfizetni és az idő leteltével a kölcsönvett pénzek levonásával vagy a fent írt összeget kapja meg, vagy ha ezen felül marad valami, azon osztoznak. Hogy ezt meg fogja fizetni, így lesz és ezért felelősséget vállal, hite alatt kérdezte Cassius Frontinus és hite alatt ígérte Julius Alexander. Erről az ügyletről két azonos okirat készült. Még tartoznak Lossanak 50 dénárral, mely összeget az illetőnek a fentírt társaktól kell megkapnia. – Kelt Deusaraban, március 28-án, Verus és Quadratus consulok évében.²

A régészeti kutatás körülményeiről és a szöveg kiadásának történetéről szakszerűen tudósít máig is mérvadó monográfiájában Pólay Elemér.

A triptychon ún. *societas danistariaet*, pénzkölcsön folyósítására alakított társaságot dokumentál.

A dáciai Deusarából származó viaszos tábla szerint Julius Alexander, a jómódú üzletember hitelnyújtással foglalkozó társaságot alapít Cassius Frontinusszal.

Julius Alexander 500 dénárt fizet vagyoni betétként, társa csupán 267-et. Az okirat részletesen szabályozza a két *socius* közti belső viszonyt: „mindent, ami a társaságnál nyereségként és veszteségként keletkezik, egyenlő arányban kötelesek elosztani.” Végül még 50 dénár fennálló tartozást rögzítenek a felek egy harmadik személy, bizonyos Lossa (Cossa) javára, amelyért a társaság köteles helytállni.

A társaság bevétele a bevitt tőkéből és a kamatokból áll, kiadásai a jövőben folyósított kölcsönösszegek, kockázata pedig (amit a társak szintén közösen viseltek) az adósok esetleges inszolvenciája, fizetéseképtelensége.

A társaságnak ez a formája közeli rokonságban áll a *societas argentariiv*vel, a bankárok társaságával. A különbség az leginkább abban áll, hogy a *danista* csak kölcsönügyletekkel foglalkozott, míg az *argentarius* árveréseket is vezetett vagy pénzletéket is őrzött.

Különös a társaság gazdasági tevékenységének szerződésileg rögzített időtartama: 167. március 28-án kötötték, de 166. december 23-tól 167. április 12-ig terjed a társaság működése. Valószínűnek látszik, hogy a felek egy időközi elszámolás miatt (például egy tag kilépésével) kényszerültek két héttel a lejárat előtt új szerződést kötni.

A társaság bevételeiről és kiadásairól közös számlát vezettek, ami a jogviszony megszűnésekor az elszámolás alapját képezte. A rövid lejáratra szerződés az elszámolás gazdasági szükségleteihez igazodott; sokszor újra szerződtek a felek azonos feltételekkel.

Az okirat jól mutatja, hogy a társasági szerződés az ókorban elsősorban elszámolási viszonyt hozott létre a felek között. A *socii* közös társasági (folyó)számlát nyitnak, amely a jövőbeli nyereség és veszteség megosztásának az alapja.

---

² Pólay Elemér fordítása alapján.

A Digestában fennmaradt töredékek a szerződési klauzulákból érdekes társasági tevékenységi körökről tudósítanak: két személy például nyelvtanításra társult, hogy ebből a mesterségből nyereségre tegyenek szert (D. 17, 2, 21). Paulus hosszan idéz az okiratból. Tipikus, hogy a társasági szerződés alanyai és tárgya rögzítése után a szerződési hűséget stipulatio formájában is megerősítették a felek. A stipulatio szerződési bírságot irányoz elő szerződésszegés esetére.

Szokásos társasági tevékenységnek számított még a közös kereskedelmi üzlet működtetése: például rabszolgakereskedelem, ahol az egyik társ a provinciákba utazik rabszolgák felvásárlására, míg a másik Rómában marad és ott értékesíti az árut (D. 17, 2, 52, 11).

Bankárok is előszeretettel tevékenykedtek társaság formájában, hogy megosszák a kockázatot.

A *societas* kockázat-allokáló szerepét jól érzékelteti az idősebb Cato üzleti trükkje: Cato tengeri kölcsönbe fektetett komolyabb tőkét, és a szerződés-specifikus tengeri veszélyt, az áru *vis maior* (vihár, kalóztámadás) következtében való megsemmisülését úgy minimalizálta, hogy adóssait kényszerítette a társaságba tömörülésre. Így először az adósok „osztottak” a veszteségen, és csak a fennmaradó kárt kellett neki viselnie.

VAGYONI BETÉTEK

A *socii* különböző betétekkel járultak hozzá a társaság működéséhez: készpénz, termelési eszközök, szakértelem, munka.

Ha nem pusztán készpénzből álltak a betétek, akkor esetleg egy pártatlan kívülálló személyt bíztak meg a vagyoni betétek arányának objektív becslésével (D. 17, 2, 76), mivel ez volt a közös nyereségben és veszteségben való részesedés alapja.

ATIPIKUS társasági viszonyról tudósít Ulpianus egy jogesetben, amelyet fent, a *locatio conductio* témakörénél már röviden elemeztünk (D. 19, 5, 13, 1 Ulp. 30 Sab.):

Julianus digesztáinak tizenegyedik könyvében írja: ha a telkemet a tulajdonodba adom (azzal a kikötéssel), hogy miután azon egy insulat (bérházat) építettél, annak egy részét rám visszaruházd – ez nem adásvétel, mivel vételár helyett a dolgom egy részét kapom vissza; nem is megbízás, mivel nem ingyenes (ügylet) és nem is társaság, mivel társaságra szerződve senki sem mond le a tulajdonjogáról.

A forrás a Digestában ugyan a *De praescriptis verbis et in factum actionibus* főcím alatt található, de maga Ulpianus is mérlegeli a szövegben a társasági szerződésként való besorolás lehetőségét.

Ego átruhazza *Tu*-ra egy építési telek tulajdonát azzal, hogy *Tu* azon bérházat építsen és a kész *insula* bizonyos tulajdoni hányadát ruhazza vissza rá.

A mindennapi gyakorlat építési vállalkozása nehezen illeszthető be a római szerződések típuskényszerébe.

Ulpianus további példákat is idéz, hogy dologi jogi érvelését jobban alátámassza: a rabszolgaíú kitanítására ill. a nyáj legeltetésére létrehozott szerződéses jogviszonyra utal analógiával. A két utóbbi esetet Ulpianus egyértelműen a társasági jogviszonyba sorolja és megadja az *actio pro sociot*, a társasági keresetet.

Backhaus szerint olyan társasági viszonyról van itt szó, ahol az egyik *socius* tőkével, a másik pedig munkával járul hozzá a közös gazdasági cél megvalósításához, és a tevékenységük következtében előállt nyereséget (egyenlő arányban?) megosztják. Backhaus is felfigyel arra a látszólagos ellentmondásra, hogy számos forráshely elismeri a társasági jogviszony keletkezését akkor is, ha pusztán egyik *socius* visz be tőkét (tulajdont) a másik viszont munkatevékenységével járul hozzá a társaság gazdasági tevékenységének sikeréhez.

Gaius, a Kr.u. 2. században alkotó jogtudós a rugalmas határok mellett érvel a társasági szerződés jogi definíciójánál (Gai. 3, 149).

Miért zárja ki Julianus ill. Ulpianus mégis a társaságot fent idézett esetünkben? Backhaus úgy látja, hogy a beépítendő telek tulajdonának kérdése nem volt releváns a primér cél, az építési tevékenység szempontjából. Így arra a következtetésre jut, hogy „a szerződés tárgyának dologi jogi sorsáról való rendelkezés” elsősorban a kockázatelosztást kívánja szabályozni, mert ezáltal „a telek vétlen pusztulása vagy romlása” egyedül az építési vállalkozót terhelne.

Milyen *vis maior* következtében beállt pusztulás vagy állagromlás képzelhető el a telekre vonatkozóan?

A klasszikus római jogászok írásait böngészve építési vállalkozások esetén földcsuszamlásról, földrengésről vagy a ház egyéb vétlen összeomlásáról olvashatunk tudósításokat (D. 19, 2, 33 Afr.).

Valóban pusztán ezt a kockázatot akarták szabályozni kiinduló esetünkben is a felek?

És valóban kedvezőbbé vált a tulajdonátruházás révén a volt telektulajdonos helyzete a *vis maior* típusú károk vonatkozásában?

Ha a telket egy későbbi (tulajdonátruházás utáni) földrengés vagy földcsuszamlás elpusztítja, azon bérház sem fog állni, amelynek a felépülése után résztulajdonossá válhatna a volt telektulajdonos!

Azaz a *vis maior* kockázata visszazáll végül a telek eredeti tulajdonosára is (*Ego*), mert a szolgáltatás és ellenszolgáltatás esetünkben fizikailag egymástól elválaszthatatlan, függőségi viszonyban áll egymással.

Backhaus az ún. *locatio conductio irregularis* vagy a *depositum irregulare* mintájára próbálja dogmatikailag értelmezni az itt keletkezett szerződéses jogviszonyt. A *locatio conductio irregularis* esetén a fuvaroztató helyettesíthető dolgot (pl. gabona) kimérve ad át a fuvarozónak a behajózáskor, aki a célkikötőben ugyanabból ugyanannyit köteles visszaszolgáltatni.

A *communis opinio* szerint a fuvarozó tulajdont szerez a fuvar tárgyán, visszaadási kötelezettsége generikus lesz (ugyanabból ugyanannyit), ennél fogva a gabonáért korlátlanul, a *vis maior* okozta pusztulás erejéig felel.

Hasonló a *depositum irregulare*, a rendhagyó letét jogi konstrukciója. Ha bizonyos pénzösszeget úgy helyeznek letétbe, hogy a letéteményes azt használhatja, de felszólításra azonnal ugyanannyit köteles visszaadni, akkor a letéteményes a *numeratio*val tulajdont szerez, és ezzel (a kölcsönszerződés adósához hasonlóan) a pénzürmék vétlen pusztulásáért is helyt kell állnia. Backhaus azonban figyelmen kívül hagyja azt a lényeges különbséget, hogy az analójként felhozott esetekben helyettesíthető dologról és fajlagosan meghatározott szolgáltatásról van szó (gabona, pénz), míg a bérház építésére szánt telek helyettesíthetetlen dolog, ami a kötelemben *species*ként (egyedi szolgáltatásként) szerepel.

A társak közti szoros **ELSZÁMOLÁSI VISZONYT** jól példázza egy Oxyrhynchosz-ból származó levél (P.Oxy. 2728) a 3. századból. Ebben egy bizonyos Kapitolinosz panaszkodik, mert fivére igen hanyagul írogat neki. Azonban nem a család mindennapos örömeiről és bánatairól szeretne több információt hallani, hanem a közösen igazgatott birtok gazdasági életéről.

Dühösen jegyzi meg: „Én úgy tartom korrektnek, ha megírom neked, milyen bevételek és kiadások merültek fel.”

A csípős megjegyzés a pontosan vezetett könyvelésre céloz. Az üzleti életben az volt a bevett szokás, hogy a *socii* könyvelésükről rendszeresen, hetente vagy havonta másolatot küldözgettek egymásnak, tehát mindeketten folyamatosan könyvelték a kiadásokat és bevételeket a közös vállalkozásban. Kapitolinosz lelkiismeretesen tartja magát ehhez, a bosszús bevezetést ebben a levelében is hosszú elszámolási lista követi: „Horigenésznek (eladva) 10 *spathia* bor, mértékenként 1.800 drachmáért, összesen 3 talentum...” Végül arra kéri fivérét, hogy Horigenésznek további bormennyiséget szállítson és a befolyt vételárat készpénzben, haladéktalanul küldje el neki, méghozzá úgy, hogy a könyvelésben ez az összeg a fivérnél kiadásként szerepeljen. A papiruszokban ránk maradt társasági szerződések szintén következetesen rögzítik, hogy milyen vagyoni betéteket helyeznek a szerződő partnerek a közös társasági számlára, és hogy ennek a felhasználásáról korrekt könyvelést vezetnek.

A társak kötelesek gondosan vezetni a pénztárkönyvet. Némelyik szerződés kimondottan megemlíti ezt az előírást, mások csak hallgatólagosan utalnak erre a gyakorlatra. A társaság feloszlása után a szerződő partnerek (mind a kettő, vagy csak a pénzt átvevő fél) kötelesek elszámolni.

P.Oxy. 42,30,86 rövid üzleti levelet tartalmaz, amely a felek közötti elszámolás gazdasági, társadalmi és jogi jelentőségét jól mutatja. Nemeziánosz biztosítja a szerződő partnerét, Kollutoszt, hogy Szürosszal és Neilossal (valószínűleg korábbi üzleti partnere a kettőnek) már régen maradéktalanul elszámolt. Mindkét volt partner átvett egy bizonyos összeget. A levélből arra lehet következtetni, hogy Szürossz és Neilosz most vitatja az elszámolás megtörténtét, és ezzel a ténnyel nyugtalanítanak egy harmadik, itt név szerint meg nem említett *koinonoszt* (társat). Nemeziánosz levele mutatja, hogy a társasági tagok közt a rendszeres pénzügyi elszámolás központi szerepet játszott. Az elszámolás korrekt vagy nem egészen korrekt volta kihathatott a későbbi üzleti kapcsolatokra és a szerződő partner általános társadalmi megbecsülésére is.

A könyvelés és az elszámolás a társaság fontos jellemzője akkor is, ha az egyik szerződő partner pénzzel, a másik pedig munkájával járul hozzá a társaság működtetéséhez. P. Oxy. XXII 2342, egy papirusz a római Egyiptomból, Kr.u. 102-ből, a helytartóhoz intézett petíciót örökít meg. A jogvita tárgya egy társasági szerződés elszámolása, amely az egyik társ, Passzion halála miatt szűnt meg. A közös tevékenység borkereskedelem volt. A túlélő üzlettárs, Apion, az özvegyet, Berenikét perli elszámolásra és a Passzionnál keletkezett haszon kiadására. Valószínű, hogy a két szerződő partner által alapított társaságban vagyónátruházás történt, azaz Apion társának, Passzionnak kifizetett bizonyos összeget *eis logon koinoniász*, a közös társaság számlájára. Az említett pénzüsszegegről és a bevételekről-kiadásokról Passzion köteles volt könyvelést vezetni. Apion tehát joggal követelte, hogy Passzion özvegye mutassa be a bíróság előtt elhalt férje pénztárkönyvét vagy annak másolatát. Passzion köteles lett volna elszámolni a társaságban és megosztani a nyereséget társával.

JELLEN TANYAG A SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEMEN
KÉSZÜLT AZ EURÓPAI UNIÓ TÁMOGATÁSÁVAL. PROJEKT
AZONOSÍTÓ: EFOP-3.4.3-16-2016-00014

